

BRAUN László

A Magyar Királyság dinasztikus kapcsolatai a szomszédos európai államokkal Szent István korában

(Lengyel Királyság, Kijevi Rusz, Első Bolgár Cárság, Velencei Köztársaság)

Absztrakt

Történelmi korszakoktól függetlenül, az államok befolyásának, jelentőségének, tekintélyének egyik fontos meghatározója a külkapcsolatokban betöltött szerepük. Az uralkodó dinasztiák házasságkötései mindig fontos alappillérei voltak az országok együttműködésének, a szövetségi viszonyok kialakulásának és fenntartásának.

Szent István uralkodásának kezdeti időszakában a házasságokkal összekötött nemzetközi kapcsolatokat még a Géza fejedelem által lefektetett irányvonal, gyermekei frigyre lépése határozta meg. A nagyfejedelem leányai a Felvidék vezéréhez, a lengyel fejedelemhez, a bolgár trónörökshöz, és a velencei dózséhoz mentek feleségül. A lengyel, bolgár és velencei kapcsolatok alakulása, a politikai viszonyok változásai jelennek meg a tanulmányban, ehhez kapcsolódnak a keleti szláv államhoz fűződő dinasztikus összeköttetések.

István leánytestvéreinek házassága a bolgár és a lengyel trónörökösökkel rövid ideig tartott, hamarosan hazatértek, s fiaik a magyar udvarban nevelkedtek, ahol hercegekhez méltó neveltetést kaptak. A magyar–bolgár viszony fokozatosan ellenségessé vált, míg a lengyelekkel kialakult konfliktus rendeződött. Valószínűleg ezért kereste Veszprém (Bezprym) herceg II. Konrád császár támogatását a lengyel trón megszerzéséhez, melyet csak rövid ideig birtokolt. Vazul fiai is egy időre Lengyelországban találtak menedékre.

Delján Péter szintén megpróbálkozott atyai örökségének, a bolgár trónnak a megszerzésével, ami akkor már egyben a bizánciak elleni függetlenségi háborúvá is vált. A kezdeti sikereket követően árulás révén elfogták és kivégezték. Az István király halála után történt eseményekben magyar részvételről nem áll rendelkezésre adat.

A Magyarország és a Kijevi Rusz közötti dinasztikus kapcsolatok Szent István korában a békés egymás mellett élésben fejeződtek ki. A diplomácia és a társadalmi élet több ponton érintkezett. Az Imre herceg halála után bekövetkezett események, András és Levente kijevi tartózkodása következtében váltak fontossá a korábbi kapcsolatok.

A X–XI. század fordulóján megerősödő Velencei Köztársaságnak érdekében állt a jó viszony megteremtése Magyarországgal, és egyben lehetőség nyílt számukra – István és Gizella házassága révén – az előnyös kapcsolatok biztosítására a Német-római Császársággal. Orseolo Otto velencei dózse feleségül vette István király leánytestvérét, házasságukból született Orseolo Péter. II. Henrik német uralkodó halálával megváltozott a politikai helyzet, Magyarország és Velence is szembekerült II. Konrád császárral. Orseolo Ottót lemondatták és száműzték, néhány év múlva

Konstantinápolyban meghalt. A magyar királyi udvarba érkező Orseolo Pétert – mivel Imre herceg már korábban elhunyt – István király hosszas megfontolás után trónörökösnek jelölte. Péter király uralkodása nem váltott ki pozitív visszhangot a krónikásainkból.

Magyarország Szent István korában egyre inkább megszilárdult, és egy időben a két nagyhatalom, Bizánc és a Német-római Birodalom szövetségesként tekintett rá. A politikailag meghatározó államokkal ápolt jó viszony folytatása elsődleges fontosságú volt, de a környező országokkal fenntartott sokoldalú, jó kapcsolatok is nagy jelentőséggel bírtak.

A királyi házasságkötések a dinasztikus diplomácia alappillérei voltak. Államszövetségek jöttek létre, amelyeket az oltárnál kötöttek egybe. Az uralkodói dinasztiákhoz tartozó személyek nászát nem a szerelem, hanem a politika határozta meg. Megkötésük szövetséget és békét, felbomlásuk ellenségeskedést vagy akár háborút jelentett. A dinasztikus házasságok és a politikai viszonyok összefüggésben álltak egymással.

Magyarország külpolitikáját elsősorban a két nagyhatalomhoz, a Német-római Császársághoz és a Bizánci Birodalomhoz fűződő viszony határozta meg. Mindenképpen figyelni kellett arra, hogy legalább az egyik meghatározó állammal jó kapcsolatban álljanak. Ez egyrészt a közvetlen házasságkötésben jelent meg, másrészt abban, hogy Magyarország minimum nem támogatta a szövetséges nagyhatalommal szemben álló országokat.

Szent István (997/1000–1038) szomszédjaival igyekezett békében élni. A kiegyensúlyozott kapcsolatok fenntartása alapvető érdeke volt. A belső problémák megoldására nem lett volna elég ereje, ha külpolitikájában fegyveres konfliktusokba keveredik.

A dinasztikus kapcsolatok keresése az európai uralkodókkal és az ország egyes vidékeinek főuraival még Géza (972–997) idején megkezdődött. A nagyfejedelem négy leányának a házassága fűzte szorosra az államközi vagy éppen a belső viszonyokat, és teremtette meg a békés egymás mellett élés alapjait. A Felvidék vezére vette feleségül Géza egyik leányát.¹ Egy másik leány a lengyel fejedelem, Vitéz Boleszló (Bolszláv) (992–1025) felesége lett. A bolgár trónörökös, Gavril Radomir (cárként uralkodott: 1014–1015) vette nőül a következőt, majd a legfiatalabb Orseolo Otto, velencei dózse felesége lett.² A Kijevi Russzal királyi házasság csak a Szent István utáni időszakhoz, I. András királyhoz (1046–1060) kapcsolódik, de az Árpád-ház és a Rurik-dinasztia közötti családi kapcsolatok már korábban is léteztek. Talán azok is szerepet játszottak abban, hogy a trónöröklés körüli viszályok miatt Vazul két fia, András és Levente lengyelországi tartózkodásukat követően hosszabb időszakot a Ruszban töltöttek.

A Lengyel és a Magyar Királyság viszonya a XI. század elején

A lengyel–magyar dinasztikus kapcsolatokat említve, Jan Długosz krakkói kanonok XV. században írott krónikájában a 984. évnél említi Géza fejedelem lányának, Juditnak a

¹ Makk Ferenc a Felvidék urát kabarnak, míg Obrusánszky Borbála hun származásúnak tartja. Makk Ferenc: *A királyság első százada*. ADAMS Kiadó, Ungvár, 1992, 34. OBRUSÁNSZKY Borbála előadása: *Hunok a világtörténelemben*. (Az előadás elhangzott a Két Hollós Könyvesboltban 2026. január 16-án.)

² Makk 1992, 34.

házasságát a lengyel fejedelem fiával, Boleszlávval.³ Makk Ferenc kicsit későbbre, 987–988-ra helyezi az esküvő időpontját. A lengyel krónika szerint gyermekük 990-ben született meg. A házasság rövid ideig tartott, mert Boleszláv eltaszította feleségét, aki kisfiával, Veszprémmel visszatért Magyarországra. Abban az időben bontakozott ki egy cseh–lengyel ellentét, amelyben Géza semleges maradt. Távolmaradása a konfliktustól válthatta ki a családi kapcsolat felbomlását. A lengyel herceg talán emiatt keresett más szövetségest és feleséget magának.⁴

A korona adományozása körüli legendában jelenik meg ismét egy lengyel–magyar kapcsolat. Igaz, a legenda nem a koronázás idejéből, hanem a XII. század elejéről származik, Hartvik győri püspöktől. A legenda forrásértéke kétségbevonható, de talán a kor viszonyait, szellemiségét annyiban megjeleníti, hogy a pápa részéről milyen elfogadottsága és elismertsége volt az alakuló keresztény magyar és lengyel államnak.

A legenda szerint Mieszko,⁵ a lengyelek fejedelme, aki akkoriban tért át alattvalóival a keresztény hitre, koronát kért a pápától. A koronát előkészítették, de az átadást megelőző éjszakán a pápának látomása volt. Megjelent előtte Isten küldötte, aki azt mondta neki, hogy másnap ismeretlen nép követei érkeznek hozzá, és királyi koronát kérnek majd tőle, melyet dicső királyuknak meg kell kapnia. A következő nap, amikor megjelent előtte Asrik püspök, akkor a lengyeleknek előkészített koronát a pápa átadta a magyaroknak.⁶

A történet Jan Długosz krónikájában is szerepel a 997. év alatt. Az angyali kinyilatkoztatást szintén említi, bár a krónikás hozzáteszi, hogy a pápa a koronát inkább a lengyel fejedelem származása miatt adta át Asriknak és nem Lambertnek, Krakkó püspökének.⁷

³ „Rok Pański 984. Bolesław, syn Mieczysława, pojmuje za żonę Judytę, córkę Gejzy ksiąźęcia Węgierskiego.”
„Az Úr 984. éve. Boleszláv, Mieczysław fia feleségül veszi Juditot, Géza magyar fejedelem lányát.”

MECHERZYŃSKI, Karol (perekład): *Jana Długosza Kanonika Krakowskiego: Dziejów Polskich*. Książ dwanaście, tom I, w Krakowie, w drukarni „Czasu” W. Kirchmayera, 1867, 117.

https://www.google.hu/books/edition/_/QQAYR0biRWwC?hl=hu&gbpv=1 (Letöltés: 2024. 03. 15.)

Norman Davies nagy összefoglaló művében kiemeli, hogy a királyi házasságok a Piast-vérvonal kitűnőségét bizonyították. Megemlíti, hogy Bátor Boleszló négy felesége közül az egyik Szent István magyar király nővére volt.

DAVIES, Norman: *Lengyelország története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 75–76.

⁴ MAKK 1992, 28.

⁵ Valójában akkor már nem Mieszko fejedelem (960–992), hanem I. Bátor Boleszláv király (992–1025) uralkodott.

⁶ „Épp ez időben fogadta el Mieszko, a lengyelek fejedelme övével a keresztény hitet, s a római szék eljárójához követeket küldve kérte, hogy apostoli áldással támogassák, és királyi diadémával koszorúzzák. Kérésére a pápa rábólintott, s már egy jeles mívű koronát csináltatott, melyet neki áldásával s a királyi dicső ranggal elküldeni szándékozott. [...] Tehát a kijelölt napon, melyen a már elkészített koronát a lengyelek fejedelmének kellett volna küldeni, illetve a megelőző éjszakán, a pápának látomásában megjelent Isten küldöttje, és ezt mondta: »Tudd meg, hogy a holnapi napon, a nap első órájában hozzád ismeretlen nemzet követei jönnek, akik tőled fejedelmüknek az apostoli áldás ajándékával egyetemben királyi koronát követelnek. A koronát hát, melyet csináltattál, fejedelmüknek, miként kéri, eljuttatni ne habozzál. Mert tudd meg, hogy ez néki a dicső királyi ranggal együtt élete érdemeiért jár.»

E látomás rendje szerint a következő nap megszabott órájában Asrik püspök a pápához ért, a rárótt feladatot bölcsen ellátva, a szent fejedelem viselt dolgait rendben előadva kérte az apostoli széktől az említett kitüntetések; [...] Ezek hallatára nagyon megörült a római főpap, mindent megadott jóságosan, ahogy kérték. Azonfelül keresztet küldetett a királynak, mintegy az apostolság jeleként. [...] Elnyervén hát mindent, amit kért, Asrik püspök vígan tért vissza hazájába, magával vitt mindent, amiért a vállalt utat végigjárta.”

Szent István legendája Hartvik püspöktől. <https://mek.oszk.hu/21100/21193/html/eloadas/134/szcm/eg04.htm> (Letöltés: 2024. 03. 15.)

⁷ MECHERZYŃSKI 1867, 134–136.

Asrik (Aserik-Ascherik)⁸ neve a Hartvik-legenda hibás másolatai következtében Asztrik néven maradt meg a történelmi köztudatban, aki az egyházban Anasztáz ókeresztény mártír nevét vette fel. Magyarországra jövele előtt a mesiritzi apátság vezetője volt. Az első lengyel apátság irányításának a lehetőségét Anasztáz-Asrik Bátor Boleszlótól kapta meg. Az apát később elhagyta Boleszlót, és Istvánhoz ment, amit a lengyel történészek egy része a fejedelem iránti hűtlenségnek tekint. Minden bizonnyal az is közrejátszott Anasztáz távozásában, hogy Lengyelországban érsekség létesült négy püspökséggel, és ezek betöltésénél őt mellőzték.⁹ Asrik nem közvetlenül Lengyelországból, hanem Itáliából, pápai legátusként érkezett az országba, és hozta el a magyar egyház szervezésének az engedélyét és a koronát.

A Szent István korabeli lengyel–magyar kapcsolatok leírásában nagy különbség van a XI. századi forrásokra támaszkodó magyar és a XIII. századi összeállításokat alapul vevő külföldi történészek között. Az utóbbiak azt állítják, hogy Bátor Boleszló elfoglalta egész Felső-Magyarországot Esztergomig, Egerrel és a sárosi Sóvárral együtt.¹⁰

A német–lengyel háborúk több hullámban 1002-től 1018-ig tartottak. A háborúk utolsó szakaszában Boleszló betört a bajor Ostarrichi örgrófságba, és elfoglalta a Morva-völgyi magyar határvárait: Sasvárt, Sárvárt (Holics-Újvár mellett) és Boronát (Uherské Hradište), és talán Trencsént is, amiben szerepe lehetett az átállt Prokuj-Gyulának. Nincs adat Boleszló 1013 előtti támadásáról Magyarország ellen. Györffy György az ő támadását 1014-re teszi. A lengyel uralkodó az elfoglalt Morva-menti várakból kiindulva később megszerezte a Dunáig terjedő vidéket, István király azonban 1017-ben visszafoglalta a várat.¹¹

A magyarországi hódításokat leíró hamisításokat Györffy III. Boleszló krónikásának, Gallus Anonymusnak tulajdonítja, aki uralkodójától 1110-ben azt a feladatot kapta, hogy írjon magasztaló önéletrajzot Bátor Boleszló királyról. Heinrich Zeissberger osztrák történész a krónikáról a következőket írta: „A legesztelenebb keveréke a meséknek, amelyben a Hartvik-féle István-életrajzból átvett részekon kívül még a nevek sem igen felelnek meg a tényleg élt személyeknek”.¹²

Az 1018-ban a Bátor Boleszló és II. Henrik által megkötött bautzeni béke a magyar–lengyel kapcsolatokat is rendezte. Abban az évben a lengyel uralkodó veje Volodimir (Vlagyimir) kijevi nagyfejedelem beharcai segítségével hadjáratot indított a Ruszba, 500 magyar lovas kísérte el.

A két fiatal keresztény állam kapcsolatát újból kiélezte Bátor Boleszló elűzött fia, Veszprém (Bezprym) herceg visszatérése Lengyelországba 1031-ben, aki letaszította trónjáról féltestvérét, II. Mieszkót. A lengyel történelemben ez az esemény úgy maradt fenn, hogy Veszprém a ruszok, azaz Bölcs Jaroszlav kijevi nagyfejedelem (1019–1054) segítségével szerezte meg a trónt. II. Mieszko a száműzetésben kénytelen volt elfogadni a császár súlyos feltételeit, és lemondott a királyi címről. A koronázási jelvényeket II. Konrád császár

⁸ Szent Asrik, Asztrik: 955 (Bajorország) – 1036 (Kalocsa). A negyedikként számontartott esztergomi érsek, majd az első kalocsai érsek.

⁹ GYÖRFFY György: *István király és műve*. Gondolat, Budapest, 1977, 140–144.

Jerzy Topolsky három püspökséget (Krakkó, Wrocław és Kolobrzeg) és egy érsekséget (Gniezno) említ. TOPOLSKY, Jerzy: *Lengyelország története*. Budapest, Gondolat, 1989.

¹⁰ GYÖRFFY 1977, 276.

¹¹ GYÖRFFY 1977, 281.

¹² GYÖRFFY 1977, 283.

(1024/1027–1039) már korábban megkapta Veszprémtől, aki szintén az ő támogatását kérte.¹³ Veszprém uralkodása azonban rövid ideig tartott, 1032-ben meggyilkolták, és újra II. Mieszko lépett a trónra.

Az Imre herceg halála után kialakult helyzet miatt Vazul fiai Csehországba menekültek, majd onnan Lengyelországba mentek tovább. Jan Długosz krónikája az 1032. esztendő alatt számol be arról, hogy azok II. Mieszko lengyel uralkodó mellett harcoltak a pomeránok ellen, s kitűntek hősiességükkel, valamint Béla feleségül kapta az uralkodó leányát,¹⁴ akitől a két fia, Géza és László született.¹⁵

A Vitéz Boleszló halálát követő százhusz évet a lengyel történelemben úgy határozzák meg, mint a határok és a lengyel állam önállóságának megőrzéséért vívott harcok időszakát, ami elsősorban a lengyelek és a német császárság küzdelmét jelenti. Jerzy Topolsky lengyel történész megfogalmazása szerint azokban a harcokban: „Magyarország volt Lengyelország legállandóbb szövetségese”.¹⁶

Kapcsolatok a Kijevi Russzal

A Kijevi Russzal kötött dinasztikus kapcsolatok Géza fejedelemsége idején kezdődtek. Makk Ferenc úgy tartja, hogy a fejedelem öccsének, Mihálynak a házassága valamikor a 980-as években történt, amelyből Vászoly és Szár László született.¹⁷ A Kijevi Rusz nagyfejedelem akkor Volodimir [Vlagyimir (980–1015)] volt, egyes feltételezések szerint családjából származott Mihály felesége.

A keleti szlávok évkönyve, a *Régmúlt idők elbeszélése* Volodimir (Vlagyimir) nagyfejedelem kapcsolatairól szólva a következőket említi: „Vlagyimir [...] békeességben élt a szomszédos fejedelmekkel: a lengyel Boleszlavval (Boleslavom Ljad'skym), a magyar Istvánnal (Stefanom Ugr'skym) és a cseh Andrihhal (Andrichom Češ'skym). És béke és szeretet honolt közöttük.”¹⁸

A *Képes Krónika* szerint Szár László „Ruténiából kapott feleséget”.¹⁹ Erre vonatkozólag az orosz évkönyvekben nem találunk utalást, sőt a *Képes Krónikán* kívül a magyar források sem árulnak el többet a házasságról, illetőleg a feleség személyéről. Pasuto Vlagyimir történész

¹³ TOPOLSKY 1989, 43.

¹⁴ Richeza hercegnő

¹⁵ Jana Długosza kanonika krakowskiego *Dziela Wszystkie*. 224–225. <http://www.pbi.edu.pl> (Letöltés: 2011. 12. 10.)

¹⁶ TOPOLSKY 1989, 39.

¹⁷ МАКК 1992, 28. Ezzel ellentétben Györffy György azon a véleményen van, hogy Mihály felesége bolgár hercegnő volt. GYÖRFFY 1977, 91. (Lásd alább: A bolgár-magyar dinasztikus kapcsolatok).

¹⁸ FERINCZ István (kiad., ford.): *Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája*. Budapest, Balassi Kiadó, 2015, 100.

Az idézetben szereplő uralkodók: I. (Szent) István magyar király (997–1038); I. (Chrobry = Bátor) Bolesław lengyel fejedelem/király (992–1025); Udalrich/Oldřich cseh fejedelem (1012–1034).

„Бѣ бо Володимерь [...] живя съ князи околними миром, съ Болеславомъ Лядьскимъ, и Стефаномъ Угрьскимъ, и съ Андрихомъ Чешскимъ. И бѣ миръ межю ими и любы.”

Повесть временных лет по лаврентьевской летописи 1377 г. Часть первая. Текст и перевод. Издательство Академии Наук СССР, Москва – Ленинград, 1950, 86.

¹⁹ SZOVÁK Kornél – VESZPRÉMY László (szerk.): *Képes Krónika*. Ford.: BOLLÓK János. (Milleniumi Magyar Történelem – Források). Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 58.

FONT Márta: *Az Árpádok országa és az „Orosz kapun” túli szomszédjaik.* = *Tiszatáj* 55(11/2001), 73.

feltételezése szerint a hitves Predszlava, Volodimir leánya lehetett.²⁰ A közvetlen kapcsolatokról és a gyermekek kilétéről azonban nem áll rendelkezésünkre adat.

A *Régmúlt idők krónikájában* az 1015. év alatt, Nagy Volodimir halála után elkezdődött belviszályokkal kapcsolatban találunk utalást Magyarországra vonatkozóan. „*Szvjatopolk meg, ez a megátalkodott és gonosz megölette Szvjatoszlavot, bérgyilkost küldve utána az Ugor-hegyhez [k gorě Ugor'stěj (= Kárpátokhoz)], amikor az a magyarokhoz menekült.*”²¹ Talán Szvjatoszlav menekülési útvonalának iránya éppen azért volt Magyarország, mert abban olyan rokoni kapcsolatok is szerepet játszottak, amelyek Szár László házassága révén épültek ki. Mindez azonban csak feltételezés. Lehet, hogy a fejedelemsfi akkor egyszerűen csupán Magyarországra számíthatott a szomszédos államok közül. Szvjatopolk Bátor Boleszló (992–1025) veje volt, aki később nyíltan hadba szállt mellette, Jaroszlav pedig Novgorod helytartója lévén a varjag²² csapatokra támaszkodott.

Az összecsapás 1018-ban következett be, amikor a lengyel uralkodó a veje mellett beavatkozott a Rusz trónvitájába. Vitéz Boleszlót 500 magyar lovas kísérte el a Jaroszlav elleni hadjáratára.²³ A magyar segédcsapat részvétele a konfliktusban egyben a magyar–lengyel kapcsolatok rendezettségére is utal.

Mivel a lengyel fejedelem veje, Szvjatopolk nem sokáig ült a kijevi trónon, nem romlottak meg a Magyar Királyság és a Kijevi Rusz kapcsolatai. 1019-ben a nagyfejedelmi hatalmat Bölcs Jaroszlav szerezte meg, akinek az uralma alatt semmiféle incidens nem zavarta meg a békés viszonyokat.

A Kijevi Rusz írásos forrásai említenek még magyarokat, akik bizonyára szintén a dinasztikus kapcsolatok révén kerültek az állam területére, mint a fegyveres kíséret vagy a szolgálószemélyzet tagjai. A *Régmúlt idők elbeszélése* a Ruszból származókon kívül csak a varjagokat és a szlovéneket (az ilmenyi szlávokat²⁴) említi, viszont szó esik egy Buda nevezetű hadvezérről is.²⁵ A Kijevi-Pecserszkij Patyerikon tudatja, hogy a Szvjatopolk által meggyilkolt Borisz szolgálja egy magyarországi származású személy, György (Georgij) volt, valamint annak

²⁰ ШТЕРНБЕРГ Яков Исакович. *Анастасия Ярославна, королева Венгрии.* // Вопросы истории. 10(1984), 180–184, 180.

²¹ FERINCZ 2015, 108.

„*Святополк же съ оканьный и злый уби Святослава, пославъ ко горѣ Угорьстѣй, бѣжащю ему въ Угры.*”
Повесть временных лет 1950, 94.

²² Varjagok, másként varégok: északi, skandináv (viking) emberek, harcosok és kereskedők.

²³ KRISTÓ 1994, 124.

²⁴ Korai kelet-szláv törzs, tagjai a 9–11. században a nyugat-oroszországi Ilmen-tó környékén éltek, jelentős szerepet játszottak Novgorod államalakulatának kialakulásában.

²⁵ A Bug menti csata, amelyben Jaroszlav vereséget szenvedett 1018. július 22-én. Ezt követően Bátor Bolesław, aki Szvjatopolk apósa volt, Kijev felé vonult, amelyet augusztus 14-én foglalt el. Közben Jaroszlav Beresztje (a mai Brest-Litovszk) közelében támadta Bolesław területeit. Bolesław, aki 1018-ban nősült negyedszer, röviddel e házasság előtt elrabolta Predszlavát, Bölcs Jaroszlav hűgát, akit ágyasává tett.

BANASZKIEWICZ, Jacek: *Bolesław i Predsława.* https://rcin.org.pl/Content/5312/PDF/WA303_3846_KH97-r1990-R97-nr3-4_Kwartalnik-Historyczny_01_Banaszkiewicz.pdf (Letöltés: 2023. 12. 10.)

„*Boleszlav Szvjatopolkkal és lengyelekkel Jaroszlav ellen jött, Jaroszlav meg összeszedte a ruszokat, a varégokat és a szlávokat (slověne), és Boleszlav, valamint Szvjatopolk ellen vonult, és megérkezett Volinhez (Volynju), és a Bug folyó két partján helyezkedtek el. És Jaroszlavnak volt egy kegyeltje és hadvezére, név szerint Buda (Budy), és [...] ócsárolta Boleszlavot.*” In *Régmúlt idők elbeszélése* 2015, 110.

„*Приде Болеславъ съ Святополкомъ на Ярослава с ляхы. Ярославъ же, совокупивъ Русь, и варягы и словѣнѣ, поиде противу Болеславу и Святополку, и приде Волыню, и сташа оба поль рѣкы. И бѣ у Ярослава кормилецъ и воевода, именем Буды, нача укаряти Болеслава ...*”. In *Повесть временных лет* 1950, 97.

testvére, Mózes.²⁶ Nem ismerjük, hogyan kerülhettek a fejedelem szolgálatába, Györgyről azonban említést tesz a *Régmúlt idők elbeszélése* is.²⁷ Mózesnek sikerült elmenekülnie, majd Predszlavának, Jaroszlav nővérének a szolgálatába állt, később pedig a Kijevi Barlangkolostor első lakói között találjuk.²⁸ A közrendű személyek távozását az országból nem feltétlenül jegyezték fel a krónikák. Abban az esetben találunk adatokat róluk, ha egy-egy fontosabb esemény vagy személy kíséretében tűnnek fel.

Arról is tudunk, hogy Magyarországon tartózkodott István király idejében egy olyan Ruszból érkezett fegyveres csoport, akiknek az élére az uralkodó Imre herceget állította. Font Márta szerint védelmi célokból az ország nyugati szélén telepítették le őket, s innen származott Imrének a *Hildesheimi Évkönyvekben* szereplő „*dux Ruizorum*” címe.²⁹ Györffy György úgy gondolta, hogy Imre a húszas évek végén elfoglalta a trónörökösnek járó dukátust, és reá bízta a „királyi sereg” parancsnokságát is, amelynek egy része varjag-rusz testőrség volt.³⁰

Magyarország és a Kijevi Rusz közötti dinasztikus kapcsolatok Szent István korában a békés egymás mellett élésben fejeződtek ki. A két állam politikai céljai és törekvései távol estek egymástól. A diplomácia és a társadalmi élet ugyan több pontban érintkezett, de ezek egyik állam számára sem voltak meghatározóak. A trónöröklés körülményei, András és Levente kijevi tartózkodása következtében váltak fontossá a korábbi kapcsolatok, amelyek az 1040-es években szilárdultak meg néhány évtizedre.

A bolgár-magyar dinasztikus kapcsolatok

A bolgárokhoz fűződő szoros, dinasztikus kapcsolatok Géza fejedelem idején kezdődtek. Az arkadiopoliszi csata (970) után a magyar fejedelem politikája Bizánc ellen fordult. Szövetségkeresése a bolgárok felé irányult, akik a birodalommal folytatott háborúk során maguk is törekedtek az együttműködésre hátországuk biztosítása érdekében.

Györffy György a Géza családjában előforduló bolgár-keresztény névadásból következtetett családi kapcsolatokra. 972-ben a fejedelem öccse megkeresztelkedésekor a Mihály nevet kapta, fiait Vazul és László névre keresztelték. Vazul a görögkeleti egyházban elterjedt Vaszilij névből származik, ami Szent Vazul kultusza révén honosodott meg. A László név a Vladiszlávból ered, amely szintén előfordult Sámuel bolgár cár családjában, s ebből arra következtetett, hogy a gyermekek anyja bolgár hercegnő lehetett.³¹

²⁶ FONT Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2005, 25.

²⁷ *Повесть временных лет* 1950, 91.

²⁸ „Erről az áldott Ugrin (Magyar) Mózesről tudjuk, hogy Szent Borisz kedvence volt. Származása szerint magyar volt, György testvére, akinek Szent Borisz arany nyakéket adományozott, és akit Szent Borisszal együtt megöltek Altánál [folyó], és levágták a fejét [azért] az arany nyakéért. Ez a Mózes, aki megmenekült a keserű haláltól és elkerülte a keserű gyilkot, Predszlavához, Jaroszlav nővérehez ment, és ott maradt.”

„Відомо про цього блаженного Мойсея Угриня, що був [він] улюбленцем святого Бориса. Був бо за походженням угорець, брат Георгія, на якого святий Борис одягнув гривну золоту, і якого убили зі святим Борисом на Альті й голову його відрізували задля [тої] золотої гривни. Цей бо Мойсей, один будши вибавлений від гіркої смерті й гіркого заколення уникнувши, прийшов до Предслави, сестри Ярославової, і перебував тут.” In *Патерик Києво-Печерський*. <http://litopys.org.ua/paterikon/pat30.htm> (Letöltés: 2023. 12. 10.)

²⁹ FONT 2005, 129.

³⁰ GYÖRFFY 1977, 377.

³¹ GYÖRFFY 1977, 91.

Sámuel fiának, a trónörökös Gavril Radomir és István egyik leánytestvérének a házassága fontos szövetséget jelentett. A házastársi viszonyról Michael archimandrita számolt be.³² A frigy megkötését néhány kutató 995 tájára, míg felbomlását 997–998 tájára helyezi.³³ Léteznek azonban ettől eltérő nézetek, melyek a házasságkötést 999-re, illetve 1001 tájára teszik. A házasság felbomlását az 1000–1001. évekre, vagy 1001–1005 közé datálják. A történekről a forrás röviden ír: „*Radomir Magyarország királyának leányát bírta feleségül; nem tudom, mi okból kifolyólag, meggyűlölte őt, s miután már tőle teherbe esett, elűzte, és feleségül vette a Larissában foglyul ejtett csodaszép Eirénét.*”³⁴ Az eltaszítás után Géza lánya hazatért testvére, Szent István udvarába, és ott szülte meg gyermekét, Delján Pétert (Petárt).

Nehéz meghatározni, hogy Gavril Radomir kicsapongása vagy Magyarországnak Bizánchoz közeledő politikája okozta-e a házasság felbomlását. Mindenesetre a jó viszony megromlott, sőt ellenségessé vált. A magyar szövetség elvesztése Bulgária számára rövid időn belül súlyos következményekkel járt. István már 1002-ben kiegyezett a bizánci császárral, majd 1015-ben az akkori bolgár főváros, Ohrid elfoglalásában nyújtott katonai támogatást.³⁵

A II. Baszileiosszal 1002-ben megkötött szövetséget Ajtonyhoz kapcsolják, akinek történetét a Szent Gellért legenda őrizte meg: „*Akkoriban volt Marosvárt egy Ajtony nevű nagyon hatalmas fejedelem, aki Bodony városában a görögök szertartása szerint keresztelkedett meg.*”³⁶ A kereszténység felvételének a helye Bodony (Vidin) volt, amit 1002 augusztusában foglaltak el a görögök a bolgároktól.³⁷ Ajtony megkeresztelkedését a kutatók többsége Bizánchoz köti, de a bolgárokhoz kapcsolódó szemléletnek is vannak képviselői.

Szent István király nővérének a hazatéréséről Fehér Géza úgy vélte, hogy a veszprémvölgyi apácamonostor adott otthont számára. Véleménye szerint a király éppen részére alapította azt, és első fejedelemasszonyának is a szent uralkodónk leánytestvérét tartja. Az apácamonostor alapítólevele Könyves Kálmán 1109-ben kelt görög nyelvű

Makk Ferenc úgy véli, Mihály felesége a Ruszból származott. MAKK 1992, 28.

³² Michael diabolisi (dévoli) püspöknek 1118-ban az általa másolt Ioannes Skylitzes bizánci történetíró szövegeibe beleszúrt pótlásai, amelyek közül kettő is vonatkozik a magyar–bolgár kapcsolatokra. MORAVCSIK Gyula (kiad., ford.): *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 97.

³³ Makk Ferenc e kérdés kutatásában abból indult ki, hogy a házasság felbontását a bolgár–bizánci háború során a magyar katonai segítségnyújtás elmaradása válthatta ki. Mivel a bolgárok 997-ben súlyos vereséget szenvedtek a bizánciaktól a Spercheios-folyónál, ahol Sámuel bolgár cár is megsebesült, ekkor lett volna szüksége a bolgároknak hadi támogatásra. Ezután küldhette haza Sámuel a feleségét. Mivel neje akkor várandós volt, ebből kiindulva, a frigy nem sokkal azelőtt kötötték meg. Mindezeket figyelembe véve a házasság létrejöttét 995–996 tájára, felbontását pedig a 997–998-as időszakra datálta. MAKK Ferenc: *Szent István és Bulgária*.

chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://acta.bibl.u-szeged.hu/3051/1/historica_kulon_003-008.pdf (Letöltés: 2025. 12. 17.)

³⁴ RÉVÉSZ Éva: *Delján Péter herceg, bán, cár az első ezredforduló táján*. In ALMÁSI Tibor – RÉVÉSZ Éva – SZABADOS György (szerk.): „*Fons, skepsis, lex*”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, SZTA Történeti Segédtudományok Tanszék, Szegedi Középkorász Műhely, 2010, 361–372. MORAVCSIK 1988, 97.

³⁵ MAKK Ferenc: *Szent István és Bulgária*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://acta.bibl.u-szeged.hu/3051/1/historica_kulon_003-008.pdf (Letöltés: 2026. 01. 26.)

³⁶ *Szent Gellért püspök nagy legendája*. <https://mek.oszk.hu/21100/21193/html/eloadas/134/szoveg/eg08.htm> (Letöltés: 2026. 01. 26.)

³⁷ THOROCZKAY Gábor: *Ellenszegülő ispán vagy független törzsfő. Megjegyzések Ajtony történetéhez*. In KÖRMENDY Tamás, THOROCZKAY Gábor (szerk.): *Auxilium Historiae. Tanulmányok a hetvenesztendő Bertényi Iván tiszteletére*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, Budapest, 2009, 356–357.

átiratában maradt fenn.³⁸ Jelenleg a leginkább elfogadott nézet az, hogy a monostor alapítása Szent Imre herceg jegyesével, egy ismeretlen nevű bizánci hercegnővel hozható kapcsolatba, akit a Margit-legenda említ: „*És meggondolja vala Szent Imre hercegnek is ő életét és ő szentséges szüzességét, kinek mikoron volna nemességes jegyese, görög császárnak leánya, Istentől neki megjelenteték, és az ő jegyesével szeplőtelen megtarták a tisztaságnak szüzességét ő életüknek mindennapiban.*”³⁹

Delján Péter, Gavril Radomir gyermeke, életének első néhány évét talán a monostorban töltötte. Idővel bizonyára a királyi udvarba került, és az államigazgatás különböző feladataiban vehetett részt. Magas rangú pozíciót töltött be, valószínűleg báni címmel rendelkezett, amire egy felirat utal.

A XI. századból származó szöveg a pliszikai Nagy Bazilika falán található. A falon egy ábrázolás látható, amely három bárból és egy egyenlő szárú, V alakban kiszélesedő keresztből áll, a kereszt szárán található az írás: „*ДЕЛАНЪ БАНЪ*”.⁴⁰ A feliratban szereplő Deljan névről szintén Michael archimandrita írt: „*Egy bizonyos bolgár, Petros, akinek mellékneve Deleanos [...] azt híresztelte, hogy ő Romanosnak, Samuel fiának a fia*”.⁴¹ A Deljan név a győz (delaja) ige óbolgár dialektusbeli formája.⁴² A bán címre vonatkozóan Dimitrov kiemelte, hogy Bulgáriában és Bizáncban nem használták, Boszniában és Horvátországban csak magyar hatás révén honosodott meg. A címet Delján Péter még István udvarában szerezhette, ahol minden bizonnyal trónörökösnek nevezték.⁴³ A királyi rokonokat az uralkodó pozícióba helyezte, úgy tudták megszerezni irányítói, vezetői képességüket. Révész Éva úgy véli, hogy Szent István Delján Péter számára a Duna-menti határterületet jelölte ki. Ezzel magyarázható, hogy 1040-ben azonnal tudott reagálni a Bizáncban zajló eseményekre, és talán a helyszínen élő bolgár népességre is támaszkodva megindíhatta a felkelést.⁴⁴

1018-ban bolgárok elveszítették a függetlenségüket. A császár az arisztokráciával kiegyezett, de a lakossággal kegyetlenül bánt. Megnövekedtek az adóterhek a sokkal nagyobb államapparátus eltartása miatt, a betörő nomád népek (besenyők, úzok, kunok) állandóan nyugtalanították a lakosságot, akiktől a bizánciak nem tudták megvédeni a bolgár területeket.⁴⁵ 1040-ben felkeltek a szerbek, ami elindította a bolgárok szervezkedését. Az elégedetlenséget fokozta, hogy abban az évben tért át az állam a terményadóról a pénzadóra, az emberek viszont eladott terményeikből nem tudtak elég pénzt szerezni.

³⁸ MORAVCSIK 1988, 79–80.

A veszprémvölgyi monostor alapításáról számos kutatás jelent meg. Az 1109-ben kelt görög nyelvű alapítólevél másolatának szövegrészlete alapján – „*Én, István, keresztény és egész Hungria királya, miután létesítettem, felállítottam és berendeztem a szentséges Istenanya veszprémi érseki monostorát...*” – a legtöbben Szent István királyhoz kötik annak létrehozását, de néhány kutató Gézát tartja alapítónak. Annak idejét a 980 körüli évektől 1030-ig határolják be.

³⁹ *Szent Margit legendája*. In ÉRSZEGI Géza (szerk., kiad.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Ford.: Csóka J. Gáspár, Érszegi Géza, Kurcz Ágnes. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1983. <https://mek.oszk.hu/00200/00246/00246.pdf>. (Letöltés: 2026. 01. 24.)

⁴⁰ DIMITROV, Hristo: *Középkori bolgár–magyar kapcsolatok*. Akadémiai Kiadó, Marin Drinov, Szófia, 1998, 94.

⁴¹ MORAVCSIK 1988, 98.

⁴² RÉVÉSZ 2010, 363.

⁴³ DIMITROV 1998, 94.

⁴⁴ RÉVÉSZ 2010, 365.

⁴⁵ NIEDERHAUSER Emil: *Bulgária története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1959, 43–44.

1040-ben kezdődött a felkelés Delján Péter vezetésével, aki Belgrádból indult el, és a bolgárok tömegesen csatlakoztak hozzá. Macedóniában a kezére került Nis és Szkopje.⁴⁶ Az ellene küldött bizánci sereg nagyobb részét bolgár katonák alkották, akik felláztak és Delján oldalára álltak. Megostromolták Szalonikit, bár elfoglalni nem tudták. Ezután az Adria és a déli görög tartományok felé indultak.

A felkelés új fordulatot vett az 1018-ig uralkodó bolgár cár, Iván Vladiszláv fiának, Alusziannak a megjelenése után. Delján Péter megbízott benne, egy hadsereget is rábízott, holott korábban bizánci szolgálatban állt. Aluszián egy lakoma alkalmával megvakította Deljánt, majd Konstantinápolyba menekült, ahol címmel és ranggal jutalmazták. A bizánciak normann zsoldos csapatokat küldtek a bolgárok ellen, Delján Pétert már az első csatában elfogták, Konstantinápolyba vitték, és kivégezték. Ezzel a felkelést elfojtották.⁴⁷

A Delján Péter vezette felkelés már Szent István halála után zajlott le, de szoros összefüggött azzal a neveltetéssel és pozícióval, amely során számára olyan képességek megszerzése vált lehetővé, hogy trónörökösként egy függetlenségi mozgalom élére állhasson. Nem rendelkezünk adatokkal arról, hogy Magyarország valamilyen formában támogatta volna az eseményeket.⁴⁸ A belpolitikai helyzet miatt arra valószínűleg nem került sor.

A Velencei Köztársaság és a Magyar Királyság a XI. század elején

991-ben lépett trónra a Velencei Köztársaság első igazán nagy dózsója, II. Pietro Orseolo (991–1009), akinek tiszteletét a lagúnák városában a mai napig Szent Istvánéhoz lehet hasonlítani. Kifinomult diplomáciai érzékével jelentősen javított állama nemzetközi helyzetén. A dózsának köszönhetően sikerült kiegyezni Európa akkori nagyhatalmaival: a Német-római Birodalommal, a Bizánci Birodalommal és a Pápai Állammal.

II. Baszileiosz császár (957/958–1025) 992. évi kiváltságlevelében (Crisobolo) erősítette meg a két állam szövetségét. Velence kereskedelmi kedvezményeket kapott, jelentősen csökkentették a hajóikra kivetett vámokat, néhány éven belül eltörölték a só behozatalára megállapított adókat. A dózse törekvései a gazdaság megszilárdítására igen jelentős bevételeket hoztak a kereskedőknek és a kincstárnak. Jövedelme egy részét flottája megerősítésére fordította, amelynek élén legyőzte az Adriai-tengeren pusztító kalózokat, elfoglalta Dalmácia több jelentős városát: Zárát, Traut, Spalatót, Vegliát, Arbét (ma: Zadar, Trogir, Split, Krk, Rab). 1000-ben felvette a „Dalmácia hercege” címet, melyet utódai is megtarthattak.

A Német-római Birodalom császára, III. Ottó (996–1002) 1000-ben II. Pietro Orseolo meghívására Velencébe utazott. A kereskedelmi szerződések megkötése mellett a dózse gyermekei keresztapjává fogadta. Az Ottó számára kialakított compadre cím egyben a velencei dózse gyermekei apját is jelentette.

II. Pietro Orseolo hírnevét jelentősen növelte II. Baszileiosz császárral kötött szövetsége, aki a velencei flotta segítségét kérte Bari és Taranto városának felmentésére a szaracénok

⁴⁶ KOSZEV, Dimitâr – HRISZTOV, Hriszto – ANGELOV, Dimitâr: *Bulgária története*. Gondolat, Budapest, 1971, 35.

⁴⁷ NIEDERHAUSER 1959, 45.

⁴⁸ DIMITROV 1998, 94.

ostroma alól, amely komoly fenyegetést jelentett a dél-itáliai bizánci birtokok számára. A dózse személyesen vezette a flottát, irányításával 1003-ban legyőzték az ostromló sereget.⁴⁹ Hajóhada akkor vont fel először Szent Márk gonfalonját, a szárnyas oroszlánt ábrázoló zászlót. A győzelem után Velence zászlaját megszentelte a gradói és az aquileiai pátriárka, sőt maga II. Szilveszter pápa is. A szentelt lobogó az egyház különleges elismerését jelentette, amely megerősítette Velence függetlenségét az európai államok sorában. A bizánci császár meghívta a dózse fiát, Giovanni Orseolót Konstantinápolyba – akit apja már korábban társuralkodóvá emelt –, ahol feleségül vette unokahúgát, Máriát.⁵⁰ Az esküvő eseményei arra utalnak, hogy a bizánci uralkodók biztosítani akarták Velence szövetségét, amelynek jelentősége a győztes háborúk után felértékelődött a birodalom számára.

Velence és Bizánc számára egyaránt előnyös volt ez a kötelék. Távol estek egymástól, de viszonyuk sűrű kapcsolathálózatban fejeződött ki. A Földközi-tenger két partja közötti együttműködés mindenekelőtt kereskedelmi szinten erősödött meg. A házassági kapcsolatok célja a vérrokonság biztosítása volt a bizánci udvar és a velencei arisztokrácia között. Politikailag a császárok azzal a céllal adományoztak a dózséknak és gyermekeiknek tiszteletbeli címeket, hogy beilleszék őket a birodalom nemesi hierarchiájába, ezáltal erősítették meg hűségüket és alárendeltségüket.⁵¹

1006-ban azonban egy pestisjárványban elhunyt Giovanni Orseolo és felesége. Haláluk után II. Pietro Orseolo új társuralkodót nevezett ki harmadik fia, Ottó személyében. Ezután visszavonult, s attól kezdve gyakorlatilag Ottó uralkodott. Pietro még kiadott egy végrendeletet, amelyben minden vagyonát az egyházra és a szegényekre hagyta. 1009 szeptemberében halt meg természetes halállal.⁵²

1009-ben Szent István király egyik húga és Orseolo Ottó házasságot kötött.⁵³ A házasságkötés nemcsak Velence irányába, hanem Bizánc felé is közeledés volt, ami Géza fejedelem korábbi politikájának a megváltoztatását jelentette. A magyar király a frigy következtében szövetségre lépett II. Baszileiosz császárral. A kapcsolatok rendezése és a szövetséges viszony megnyilvánult a bizánci császárnak nyújtott fegyveres segítségben az

⁴⁹ *Biografia dei 120 dogi di Venezia*.

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.venessia.com/wp-content/uploads/2019/03/DOGI.pdf (Letöltés: 2026. 01. 15.)

⁵⁰ János diakónus Velencei krónikája (*Chronicum Venetum*) című írásában számol be az esküvőről. Giovanni Orseolo (II.) Bazileiosz és (VIII.) Konstantin császárok hívására érkezett Konstantinápolyba, egy Argyropoulosz nevű, császári származású patrícius lányát vette feleségül.

TÄPKOVA-ZAIMOVA, Vasilka: *Bulgarians by Birth. The Comitopuls, Emperor Samuel and Their Successors According to Historical Sources and the Historiographic Tradition*. Brill, Leiden – Boston, 2017, 155.

⁵¹ *Libertà di commercio e altri privilegi: le relazioni tra Venezia e Bisanzio*.

https://aulalettere.scuola.zanichelli.it/sezioni-lettere/come-te-lo-spiego/liberta-di-commercio-e-altri-privilegi-le-relazioni-tra-veneziam-e-bisanzio-dallo-sviluppo-alla-crisi/ (Letöltés: 2026. 01. 12.)

⁵² *Biografia dei 120 dogi di Venezia*.

A modern elemzések gyakran 1008-ra teszik II. Pietro Orseolo halálát Andrea Dandolo krónikájának (*Chronica per extensum descripta*) adatai alapján. Több kiadvány éppen Dandolo krónikájából vezeti le az 1009-es évet, mint az önálló uralkodás (Ottone Orseolo egyeduralmának) kezdetét, amely apja halálával esik egybe.

⁵³ Szent István király húgának a neve nem ismert, a forrásokban nem maradt fenn. A történeti irodalomban és különböző krónikákban több változatban hivatkoznak rá: Grimelda, Ilona, Gizella, Mária. A Grimelda elnevezés elsősorban itáliai/velencei krónikákban bukkan fel. A név valószínűleg a házasságkötés után vagy külföldi környezetben ragadt rá. Az Ilona, Gizella, Mária nevek a magyar történeti hagyományban jelennek meg, de ezek sem tekinthetők egyértelműen bizonyítottak.

akkori bolgár főváros, Ohrid elfoglalásakor 1015-ben, valamint Imre herceg házasságában, aki bizánci hercegnőt vett feleségül 1023 körül.⁵⁴

A kapcsolat Velence számára is több szempontból előnyös volt. A Magyar Királyság Szent István korában egy stabil állam képét mutatta Közép-Európában, amely egyre inkább megszilárdult, és a két nagyhatalom, Bizánc és a Német-római Birodalom szövetségesként tekintett rá. II. Henrik német uralkodó (1002/1014–1024) a magyar királyné, Gizella bátyja volt. Velencének érdekében állt a jó viszony megteremtése Magyarországgal, amikor egy új és erős szövetséges mellett lehetőség nyílt a korábbi jó kapcsolatokat biztosítására a Német-római Császársággal.

Orseolo Ottó tovább növelte a Velencei Köztársaság birtokait és hatalmát, egyben saját pozícióját szilárdítva. 1017-ben fegyveres erővel kényszerítette Pietro adriai püspököt (1016–1030), hogy mondjon le Loreo és Fossone feletti jogairól Velence javára.⁵⁵ A dózse célja a velencei lagúna déli kijáratának és a folyami kereskedelmi utaknak a biztosítása volt, s ezért volt fontos számára a területek közvetlen ellenőrzése.

Ottó testvéreit vezető egyházi tisztségekbe juttatta. Orso Orseolo 1007-től Torcello püspöke volt, de miután 1017-ben meghalt Vitale Candiano, a gradói pátriárka, Orseolo Ottó közbenjárására Orsót pátriárkává emelték. Ezzel egy időben a megüresedett torcellói püspöki székbe fiatalabb testvérét, Vitalét iktatták be.

Grado Velence, míg a közeli Aquileia a Német-római Birodalom fennhatósága alatt állt. Az aquileiai és a gradói pátriárkák rivalizáltak egymással, ami különösen felerősödött Peppo Aquileia püspökévé történt kinevezése után (1019), aki rokoni kapcsolatban állt II. Henrik császárral.

A Velencei Köztársaságban a helyi patrícius családok egy csoportja félt az Orseolók egyre erősödő pozíciójától, tartottak hatalmuk örökletessé tételétől, amire Ottó valóban törekedett. Az aquileiai pátriárka támogatta az ellenzékot, s bátorítására, illetve intrikái hatására szembeszálltak a dózséval. Először 1024-ben lázadt fel a nép, s elűldözte Ottót, valamint bátyját, Orso pátriárkát. A testvérek Isztriába menekültek. Ezt kihasználva az aquileiai pátriárka megtámadta és kifosztotta Gradót, azt állítva, hogy a várost a császár nevében védi. A velenceiek azonban jobban féltek Aquileia és a Német-római Birodalom közvetlen befolyásától, mint az Orseolóktól, ezért visszahívták Ottót és Orsót. 1026-ban II. Konrád itáliai hadjárata idején a köztársaságban Domenico Flabanico vezetésével tört ki felkelés, lemondásra kényszerítették a dózsét, majd száműzték. Ottó elűzése után Velencében törvényt hoztak, amely megtiltotta, hogy a dózse a fivérét vagy a fiát társuralkodóvá emelje, ezzel elejét vették a monarchikus törekvéseknek. Orseolo Ottó Konstantinápolyba menekült, ahol a bizánci császár, VIII. Konstantin (Kónsztantinosz, uralk.: 1025–1028) védelme alatt állt. 1030-ban Velencében megbuktatták Ottó utódját, Pietro Centranicót, és Orso Orseolo vette át a hatalmat – egy ideig ő irányította a várost a Konstantinápolyban betegeskedő testvére nevében. Ottóért követet küldtek, hogy foglalja el újra a trónt. Ő azonban 1032-ben a bizánci fővárosban meghalt, mielőtt elhagyhatta volna azt.⁵⁶

⁵⁴ KRISTÓ Gyula: *Írások Szent Istvánról és koráról*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2000, 15.

⁵⁵ DA MOSTO, Andrea: *I Dogi di Venezia. Con particolare riguardo alle loro tombe*. Ferdinando Ongania, Venezia 1939, 44.

⁵⁶ Alfredo Fest könyvében az 1030. vagy 1031. évre, Györffy György 1032-re teszi Orseolo Otto halálát.

Győrffy György véleménye szerint Orseolo Péter, Ottó egyetlen fia és örököse feltehetően vele volt, s 1032 után alakultak úgy a körülmények, hogy Magyarországra költözött.⁵⁷ Kristó Gyula viszont úgy vélte, hogy Ottó Bizáncba menekülése idején fia, Péter már Magyarországon talált menedékre.⁵⁸

István király Imre herceg halála után Pétert jelölte trónörökösnek. A krónika szerint: „... elsősorban azért, mert vérrokonai közül senki sem látszott alkalmasnak arra, hogy halála után az országot Krisztus hitében megőrizze.”⁵⁹ Az uralkodói pár Péterben látta azt az utódot, aki megőrzi a keresztény hitet, és kapcsolatai révén tovább erősítheti Magyarország nemzetközi tekintélyét Európában. Vazul – mellőzése következtében – összeesküvést szervezett a király ellen. A sikertelen merénylet után a bűnösöket elfogták, Vazult megvakították, fiait száműzték. Péter a trónöröklés kérdésében két unokatestvérét is maga mögé utasította: Delján Pétert, Gavril Radomir bolgár cár fiát és Aba Sámuel.⁶⁰ A Bolgár Cárság 1018-ban Bizánc fennhatósága alá került, s a birodalommal szemben ellenséges lépés lett volna az egykori bolgár uralkodó fiát magyar trónörökösnek jelölni. Aba az udvarban tartózkodó idegenekkel szemben magyar családtag volt, s ez népszerűségéhez is hozzájárult,⁶¹ de képzettségében és tapasztalataiban elmaradt Orseolo Pétertől.

Egészségének megromlása miatt dönthetett úgy Szent István, hogy Pétert még életében királlyá koronáztatja. Ez bizonyára aggodalommal tölthette el, arra utal az az eskü, amelyről az Altaichi Évkönyvek számolnak be. Péter megesküdött, hogy nagybátyja parancsainak engedelmeskedni fog, a királynét mindig tiszteletben tartja, az eltartására rendelt javakat megvédi. Ilyen esküt tettek az ország főurai is.

Orseolo Péter kétszeri uralkodása során a magyar történelem egyik legnegatívabb szereplőjévé vált. Kézai Simon művében rendkívül rossz színben tüntette fel: „Péter pedig, miután uralkodni kezdett, a királyi méltóság minden könyörületességét elvetette, és német dühvel kegyetlenkedett, az ország nemeseit semmibe vette, németjeivel és olaszaival együtt »nagyralátóan és kevély szívvvel habzsolta a föld javait«.”⁶²

Annak megítélése, hogy valóban ennyire kegyetlen volt-e Orseolo Péter uralkodása, vagy az utókor krónikásai szándékosan alakítottak ki róla gonosz képet, további kutatások témája lehet.

FEST, Alfredo: *Pietro Orseolo, secondo re d'Ungheria*. chrome-extension://efaidnbmninnipocajpcgicgldefindmkaj/https://epa.oszk.hu/02500/02510/00006/pdf/EPA02510_corvina_1923_02_019-059.pdf (Letöltés: 2026. 01. 14.)

⁵⁷ GYÖRFFY 1977, 379.

⁵⁸ KRISTÓ Gyula: *Magyarország története 895–1301*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 112.

⁵⁹ SZOVÁK – VESZPRÉMY: *Képes Krónika*, 45.

⁶⁰ Bátor Boleszló fia, Veszprém (Bezprym) herceg 1031-ben megszerezte a lengyel trónt, de 1032-ben meggyilkolták. Aba Sámuel, mint trónörökös valószínűleg nem István sógora volt, aki a királyhoz hasonló korú lehetett, hanem az unokaöccse, aki Orseolóval és Delján Péterrel egy korosztályba tartozott.

⁶¹ GYÖRFFY 1977, 380.

⁶² KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. (Ford.: VESZPRÉMY László). In VESZPRÉMY László, BOLLÓK János (kiad., ford.): ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei*. KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. (MILLENIUMI MAGYAR TÖRTÉNELEM). Budapest, Osiris Kiadó, 2004. 109.

Ezt hasonlóan jegyezte le a *Képes Krónika* is: „Péter pedig, miután király lett, a királyi felség kegyességét teljességgel levetkőzte, és német dühvel kegyetlenkedve semmibe vette Magyarország nemeseit, dőlyfösen és kielégíthetetlen szívvvel habzsolta a föld javait a vadállatok vadságával ordítózó németjeivel és a fecskék szószátyárságával csivitelő olaszaival együtt.” *Képes Krónika*, 2004, 47.

Szent István királyunknak több gyermeke született, de adatokkal igazán csak Imre hercegről rendelkezünk, aki egy bizánci hercegnőt vett feleségül. A trónörökös hirtelen halálával zárult házasságukból nem született gyermek. István korának uralkodói házasságokkal megszilárdított diplomáciájának vonatkozásai Géza időszakára vezethetők vissza. A fejedelem leányainak házasságai a politikai viszonyok alakulása miatt viszontagságosak lettek. Minden menyegző az ország megszilárdítását szolgálta, s inkább valószínűsíthető azok felbomlása politikai okokból, semmint házastársi problémákból kifolyólag. István a megváltozott körülményekhez jól alkalmazkodott, hiszen egyrészt gondoskodott leánytestvéreiről és azok gyermekeiről, illetve a családi konfliktusok nem váltak olyan államközi ellentétekké, amelyek kétoldalú, nyílt fegyveres összetűzésekbe torkollottak.

Imre herceg halála után, a trónutódlás kérdésének a fellángolásakor vált ismét fontossá a házasságkötések által megerősített nemzetközi kapcsolatrendszer. Szent István alapos mérlegelés után választhatta örökösévé unokaöccsét, Orseolo Pétert. A döntés belső ellentétek forrásává vált, amelyek hosszú évekre meghatározták az első királyunkat követő időszakot. A korabeli viszonyok rámutattak arra, hogy stabil uralkodás csak megbízható belső és elfogadható külső támogatás mellett lehetséges.

Szakirodalom

BANASZKIEWICZ BANASZKIEWICZ, Jacek: *Bolesław i Predsława*.

https://rcin.org.pl/Content/5312/PDF/WA303_3846_KH97-r1990-R97-nr3-4_Kwartalnik-Historyczny_01_Banaszkiewicz.pdf (Letöltés: 2023. 12. 10.)

Biografia dei 120 dogi di Venezia. chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclclefindmkaj/https://www.venessia.com/wp-content/uploads/2019/03/DOGI.pdf (Letöltés: 2026. 01. 15.)

DA MOSTO 1939. DA MOSTO, Andrea: *I Dogi di Venezia. Con particolare riguardo alle loro tombe*. Venezia, Ferdinando Ongania, 1939.

DAVIS 2006. DAVIES, Norman: *Lengyelország története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.

DIMITROV 1998. DIMITROV, Hristo: *Középkori bolgár-magyar kapcsolatok*. Akadémiai Kiadó, Szófia, Marin Drinov, 1998.

ÉRSZEGI 1983. ÉRSZEGI Géza (kiad.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Ford.: CSÓKA J. Gáspár, ÉRSZEGI Géza, KURCZ Ágnes. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983, (2. kiadás: 1987).

FEST. FEST, Alfredo: *Pietro Orseolo, secondo re d'Ungheria*. chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclclefindmkaj/https://epa.oszk.hu/02500/02510/00006/pdf/EPA02510_corvina_1923_02_019-059.pdf (Letöltés: 2026. 01. 14.)

FONT 2005. FONT Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek.* Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2005.

FONT 2001. FONT Márta: *Az Árpádok országa és az „Orosz kapun” túli szomszédjaik.* = *Tiszatáj* 55(11/2001), 71–78.

GYÖRFFY 1977. GYÖRFFY György: *István király és műve.* Budapest, Gondolat Kiadó, 1977.

Jana Dlugosza. *Jana Dlugosza kanonika krakowskiego Dzieła Wszystkie.* <http://www.pbi.edu.pl> (Letöltés: 2011. 12. 10.)

KÉZAI 2004. KÉZAI SIMON: *A magyarok cselekedetei.* In VESZPRÉMY László, BOLLÓK János (kiad., ford.): ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei.* KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei.* (Milleniumi Magyar Történelem). Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

KOSZEV 1971. KOSZEV, Dimitâr – HRISZTOV, Hriszto – ANGELOV, Dimitâr: *Bulgária története.* Budapest, Gondolat, 1971.

KRISTÓ 1998. KRISTÓ Gyula: *Magyarország története 895–1301.* Budapest, Osiris Kiadó, 1998.

KRISTÓ 2000. KRISTÓ Gyula: *Írások Szent Istvánról és koráról.* Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2000.

KRISTÓ 2002. KRISTÓ Gyula: *Szent István király.* Budapest, Neumann Kht., 2002. <https://mek.oszk.hu/05000/05000/html/> (Letöltés: 2024. 03. 14.)

Libertà di commercio e altri privilegi: le relazioni tra Venezia e Bisanzio. <https://aulalettere.scuola.zanichelli.it/sezioni-lettere/come-te-lo-spiego/liberta-di-commercio-e-altri-privilegi-le-relazioni-tra-veneziam-e-bisanzio-dallo-sviluppo-alla-crisi/> (Letöltés: 2026. 01. 12.)

MAKK 1992. MAKK Ferenc: *A királyság első százada.* Ungvár, ADAMS Kiadó, 1992.

MAKK Szent István. MAKK Ferenc: *Szent István és Bulgária.* chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acta.bibl.u-szeged.hu/3051/1/historica_kulon_003-008.pdf (Letöltés: 2025. 12. 17.)

MECHERZYŃSKI 1867. MECHERZYŃSKI, Karol (perekład): *Jana Dlugosza Kanonika Krakowskiego: Dziejów Polskich.* Książ dwanaście, tom I, w Krakowie, w drukarni „Czasu” W. Kirchmayera, 1867.

MORAVCSIK 1988. MORAVCSIK Gyula (kiad., ford.): *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

NIEDERHAUSER 1959. NIEDERHAUSER Emil: *Bulgária története.* Budapest, Gondolat Kiadó, 1959.

- RÉVÉSZ 2010.** RÉVÉSZ Éva: *Delján Péter herceg, bán, cár az első ezredforduló táján.* In ALMÁSI Tibor – RÉVÉSZ Éva – SZABADOS György (szerk.): „Fons, skepsis, lex”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* SZTA Történeti Segédtudományok Tanszék, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2010. 361–372.
- Szent Gellért püspök 1983.** *Szent Gellért püspök nagy legendája.* Ford.: CSÓKA J. Gáspár. In ÉRSZEGI Géza (szerk., kiad.): *Árpád-kori legendák és intelmek.* Ford.: CSÓKA J. Gáspár, ÉRSZEGI Géza, KURCZ Ágnes. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983, 74–94. <https://mek.oszk.hu/21100/21193/html/eloadas/134/szoveg/eg08.htm> (Letöltés: 2026. 01. 26.)
- Szent István legendája 1983.** *Szent István legendája Hartvik püspöktől.* Ford.: KURCZ Ágnes. In ÉRSZEGI Géza (szerk., kiad.): *Árpád-kori legendák és intelmek.* Ford.: CSÓKA J. Gáspár, ÉRSZEGI Géza, KURCZ Ágnes. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983. <https://mek.oszk.hu/00200/00246/00246.pdf> <https://mek.oszk.hu/21100/21193/html/eloadas/134/szcm/eg04.htm> (Letöltés: 2024. 03. 15.)
- Szent Margit legendája 1983.** *Szent Margit legendája.* In ÉRSZEGI Géza (szerk., kiad.): *Árpád-kori legendák és intelmek.* Ford.: CSÓKA J. Gáspár, ÉRSZEGI Géza, KURCZ Ágnes. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983. <https://mek.oszk.hu/00200/00246/00246.pdf> (Letöltés: 2026. 01. 24.)
- SZOVÁK – VESZPRÉMY 2004.** SZOVÁK Kornél – VESZPRÉMY László (szerk.): *Képes Krónika.* Ford.: BOLLÓK János. (Milleniumi Magyar Történelem – Források). Budapest, Osiris Kiadó, 2004.
- TÄPKOVA-ZAIMOVA 2017.** TÄPKOVA-ZAIMOVA, Vasilka: *Bulgarians by Birth. The Comitopuls, Emperor Samuel and Their Successors According to Historical Sources and the Historiographic Tradition.* Leiden – Boston, Brill, 2017.
- THOROCZKAY 2009.** THOROCZKAY Gábor: *Ellenszegülő ispán vagy független törzsfő. Megjegyzések Ajtony történetéhez.* In KÖRMENDY Tamás – THOROCZKAY Gábor (szerk.): *Auxilium Historiae. Tanulmányok a hetvenesztendő Bertényi Iván tiszteletére.* Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2009.
- TOPOLSKY 1989.** TOPOLSKY, Jerzy: *Lengyelország története.* Budapest, Gondolat Kiadó, 1989.
- Патерик Києво-Печерський.* <http://litopys.org.ua/paterikon/pat30.htm> (Letöltés: 2023. 12. 10.)
- Повесть временных лет по лаврентьевской летописи 1377 г. Часть первая. Текст и перевод.* Издательство Академии Наук СССР, Москва – Ленинград, 1950.
- ШТЕРНБЕРГ 1984.** ШТЕРНБЕРГ Яков Исакович. *Анастасия Ярославна, королева Венгрии.* = *Вопросы истории.* 10(1984), 180–184.

VESZPRÉMY – BOLLÓK 2004. VESZPRÉMY László, BOLLÓK János (kiad., ford.): ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei*. KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. (Milleniumi Magyar Történelem – Források). Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

ZIMONYI 2015. ZIMONYI István (kiad.): *Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája*. Ford.: FERINCZ István. (Magyar Őstörténeti Könyvtár), Balassi Kiadó, 2015.